

Borcsa János

ÁRNYÉKBÓL FÉNYRE

– Ferencz Imrét olvasva –

Ha be is látjuk, amit nagy alkotók, költők és gondolkodók időről időre kimondottak, hogy tudniillik a költészet halott, mégis jó tapasztalni, hogy esetenként, verseket olvasva igen személyes és hiteles képet kaphatunk az esendő emberről, akik mi magunk lennénk, és arról a korról, amely újból és újból próbára tesz, felemel és megaláz. Mert hiszen a versolvasót bizonyára ez a kérdés sem hagyja nyugton, mikor önmaga jobb megismerésére „indul”, egy-egy verseskönyvet nyitva fel...

Magam is ezt tettem, amikor Ferencz Imre újabb verseskötetét¹ felnyitottam, lapozgatni, olvasni kezdtem előlről-hátulról, összevissza, s mivel fogva tartott, a kötetről mint megszerkesztett egészről is próbáltam gondolkozni, áttételes úton pedig önmagamról és azokról az évtizedekről, amelyekről közvetlen vagy felmenők révén közvetett, de általuk ugyancsak személyesen átélt tapasztalatot szerezhettem. Meg kell állapítanom, a sajátjaimat kiegészítik, árnyalják, elmélyítik-megerősítik azok a tapasztalatok, amelyeket Ferencz Imre lírikusként, a költészet eszközeivel feltárt és megjelenített, ellent viszont nemigen mondott az ő általa teremtett világ annak, ami bennem képződött meg ama korról és az emberi természetről. A költő lírai tanúságtételét minderről egyre hitelesebbnek tartom, sőt személyessége folytán egyéni és vonzó – s bizony megfontolásra is érdemesnek tekinthető.

Megkérdőjelezni a költészet létét, illetve lemondani a versről persze nemcsak komoly nyilatkozatokban, kiáltványokban, nyílt levelekben szokás, hanem játékos könnyedséggel, akár hetykeségből is tehet ilyet a költő, ahogy Ferencz Imre is ezt teszi kötete prologusában. Kijelenti a lírai én, hogy levedli a verset, mely meggyötörte, lerázza magáról, el szeretné érni ugyanis, hogy költészet és élet szétválasztható legyen az ő esetében is, sőt előbbiről már tudomást sem kíván venni („élem én is az életem...”), de a kérdő-felkiáltó verszáró mondat („Minek az ének

1 Ferencz Imre: *Játékidő*. Versek. Csikszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2016.

énekiem?!”) az ellenkezőjét vetíti előre: nem tud eltekinteni az „énektől” a lírai alany, sőt az „ének” jegyében kívánja kiteljesíteni, tartalommal kitölteni életét Ferencz Imre, amint megcáfolhatatlan bizonyítéka ennek új kötete is. Úgymond énekekben ad számot a világ, pontosabban erdélyi magyar világunk, illetve közéletünk „járásáról” (a *Felszámolás* című ciklusban), kulturális örökségünkhöz, elődökhöz és kortárs alkotókhöz fűződő szellemi és lelki kapcsolatairól (az *Évforduló* című ciklusban), a rendszerváltozás utáni „szép új” világunkról (a *Fonák* című ciklusban), az öregedő költő magánéleti tapasztalatairól és közérzetéről (a *Játékidő* című ciklusban) s végül a költői létről, ahogy ő maga érzékeli, s ezt az *Árnyékban* című metaforikus értelmű cikluscímmel kívánja szemléletessé tenni.

Ferencz Imre különben kimondotta, egy Petőfi-évfordulóra írt versében is a vers és a költészet mellett tesz hitet, mondván, hogy „a szó csak versben tündököl / versben lesz isteni ige”, illetve a közvetlenül megidézett elődre utalva: „vers nélkül nincs forradalom”, vagy: „költészet nélkül nincs haza.” Általánosító szándékkal pedig így zárja versét: „vers nélkül mit ér az ember / ész költ ritmust a szív dobog / csak üldögélsz a semmi ágán / vers nélkül a világ vacog –” (*Évforduló*).

Műfajként, illetve műformaként a dal, illetve a közepes terjedelmű szabadvers uralja a kötetet, s mindkét esetben az ironia jelenléte a legszembeütőbb. A könnyed játékosság és egy jellegzetes, mondani szokták, csavarintos székely észjárás még olyan esetben is érvényesül, amikor például a halandó testről és halhatatlan lélekről „szerez” dalt a költő (*Fenn és lenn*), de ugyancsak a dallal „kompatibilis” motívumokra (például tánc, bál, utazás, menekülés) épít, mikor napjaink folyásáról vagy a világhelyzetről ír verset (*Tánc, Bál, Időnként, Menekülők*), mikor pedig szerelemről, udvarlásról eshetne szó, öreg lovagként aposztrofálja magát a költő, s egy egészséges pajzánsággal teszi ezt hangulatossá:

*Lehet, őszinte a vallomás,
mégis kiröhög engem az ördög.
Nevezheted plátóinak is,
amikor minden napod csütörtök.*

*A nagy semmi előtt a nagy hiány,
hát üres a nagybögő belseje. (Öreg lovag)*

A *Menekülők* című dalnak akár napjaink tömeges népmozgását (népmozgatását!) illető konnotációja is lehet („Isten és Allah fiai / ti hívők és hitetlenek / miért kellene felbolygatni / s elkeverni a népeket”), de fontosabbnak érzem ennél a József Attila- és Radnóti-érintettség örvén az általános emberinek a hangsúlyozását („az ember sivatagon át / nekivág tengereken át / elhagy országot és hazát”), azt a gondolatot, amely úgymond a létbe vetett ember sodródására és földi hatalmának való kiszolgáltatottságára mutat rá:

*az ember élő hulladék
eleven szelektív szemét
s valahol csupán számadat
mi máshol emberáradat*

*tartanak értekezletet
kötnék szerződést üzletet
mennyit kérnek érted vajon
holnap az ócskapiacon*

A természetesség, illetve a valóság ellen rendszeresített, mondhatni erőszak számba menő beavatkozás folytán a világban a látszat veszi át a lényeg szerepét, a hamis érték lép az igazi helyébe, a fejekben így értékzavar keletkezik (szinte szó szerint fogalmazódik ez meg a *Ma már* című versben: „ma már semmi sem az ami / Isten vagy ember vagy haza”), amit a költőnek a profanizálás eljárásával sikerül pontosan leképeznie (*Táj, Ma már, Áldozat, Karácsony*). Indokolt hát a gúny és a szatirikus hang, amikor napjaink elriasztó jelenségeit és kétes „hőseit” szedi versebe (*Felszámolás, Átnéz rajtuk, Faló, Holdon, Pokolban, A kaszás*).

Ferencz Imre istenes versei játékosak ugyan esetenként – a *Kegyeletben* írja: „Már az Istent is magázom, / pedig régóta barátom...” – máskor pedig a tisztelet és alázat érződik ki abból, ahogyan vitázik, alkudozik az Úrral (*Játékidő, Évszakok, Gyarló, Uram, tudod, Ami engem illet*).

A *Játékidő* valahogy kevesebb szabadverset foglal magába – mindegyik ciklusban egyet-kettőt találni –, mint Ferencz előző kötetei, de ezek közül is néhány figyelmet érdemel, a költő hatásos nézőpontválasztásának és elbeszélői módjának köszönhetően. Az egyszerű és egyszeri, illetve banális eseteket és jelenségeket távlatos összefüggésbe helyezi a „narrátor”, de hozzáadja a maga személyes meglátását, akár véleményét is, hogy egyéni jelleget nyerjen a versvilág és versbeszéd. Ilyen értelemben tartom Ferencz Imre egyik fontos összegző versének a *Sugárzás* című szabadverset, amelyben személyes és történelmi tapasztalatáról ad számot. Egy tragikus „véletlen” esemény, a csernobili atomkatasztrófa évfordulója jelentette számára a vers megírásának külső indítékát, de ez csak a belső, személyes indítékok „működésbe lépése” révén, a történelmi illúziókkal való leszámolás szándékából kifolyólag jöhetett létre. A szovjet típusú rendszerek ugyanis hiába kívánták azokat itt-ott megreformálni, történelmi zsákutcát jelentettek népek számára – erre figyelmezteti az olvasót úgymond a radioaktív Leninről készült költői kép –, s emiatt a „sugárzás” miatt nem ír köszönő levelet a költő a reformokat kezdeményező egykori pártfőtítkárnak. Hogy a csattanóra épülő, s ezt egy hatásos rímmel (!) „megfejező” szabadvers zárását idézzem:

*most tavasz van ismét emlékezem
járóm az erdőt ahol csermelyek csobognak*

és nem írok levelet Mihail Gorbacsovnak –

Érdeemes követni Ferencz Imre rímjátékait. A legváratlanabbak éppen azok, amelyek a személynevek és a „közszavak” összecsengése nyomán keletkeznek, mint a fentiekben idézett *csobognak–Gorbacsov-nak*, vagy a *gályarab–K. Jakab*, a *kova–Jehova*, a *jár a gyes–Heródes*, a *Sztálin–szárnyain*, a *sorsát–Grozát*, a *Muszka–puska*, az *Évát–alma-fáját*.

Befejezésül azt mondhatom, a lírikus Ferencz Imre az utóbbi jó néhány év során olyan figyelmet érdemlő költői teljesítménnyel gazdagította, mindenekelőtt az erdélyi magyar lírai költészetet, hogy feltétlenül valahol – képletesen szólva – napos oldalon van költőnk helye, s nem az általa metaforikus jelentésben használt árnyékban...